

*Olas historia
eller
The World According to Ola*

Inledning

Jag har blivit ombedd att skriva om akvaristikens historia från stenålder till rymdålder. När jag sade ja till uppdraget så insåg jag nog inte vilket arbete som måste ligga bakom ett sådant projekt. Framför allt så insåg jag inte Cathrin vad som komma skulle. Jag räknar med att jag kommer att återkomma under hela år 2000 med berättelser från det förgångna. (Vilket drömläge för en redaktör! (Cathrins kommentar).

Det är svårt att skriva akvaristikens historia utan att ständigt anknyta till den historia som vi har lärt oss i skolan, eftersom det i allmänhet har varit akvarister som lett utvecklingen på många områden, både avsiktligt och oavsiktligt. Detta gör det också lättare att placera olika utvecklingsstadier kronologiskt riktigt.

Den historia jag kommer att presentera skiljer sig avsevärt från såväl den vanliga historieskrivningen som den akvaristiska historia som brukar presenteras i akvarielitteraturen. Detta beror dels på nya arkeologiska rön som ännu inte fått offentlighetens ljus på sig, dels på att man tidigare helt enkelt inte korrekt lyckats tolka de lämningar och skrifter som våra förfäder efterlämnat till oss i vår tid. Jag har efter lång tids forskning och många vedermödor äntligen lyckats att bringa klarhet i många frågor som tidigare legat obesvarade. Bland annat så vill jag visa på att det första akvariet faktiskt inte alls fanns i Kina, som envist hävdas i all litteratur, utan i Sverige, märkligt nog faktiskt i Tyresö, långt tidigare.

Mitt arbete är uppdelat kronologiskt, d.v.s. det börjar strax efter det att isen lämnar vårt land och tar sig sedan framåt i tiden. Som all historisk litteratur så omfattar tiden från 800 e.Kr. merparten av arbetet, en helt oproportionerlig fördelning med tanke på att tidsrymden innan omfattar omkring 11 000 år. Detta beror naturligtvis på att det före denna tid inte finns något skrivet material att utgå ifrån.

Del 1. Stenåldern, alltings begynnelse.

Det vi idag kallar stenåldern började i Sverige när de första människorna följde den krympande inlandsisens spår. Den sträcker sig fram till bronsåldern som startade c:a 2000 år f.Kr. Det är alltså en tidsrymd på över 8000 år som vi idag klumpar ihop till en "ålder".

De första svenskarna kom söderifrån och livnärde sig på jakt, fiske och det de kunde samla i naturen.

Det finns inga som helst tecken på att de skulle ha fört med sig någon akvaristisk kultur, och det finns inte heller något som visar på något sådant i övriga Europa eller Asien heller. Det var alltså en helt ickeakvaristisk värld som dessa första invandrare levde i, och så skulle det förbli fram till för 6000 år sedan.

Skålgropstenar

Det första tecknet på fiskhållning som man kan hitta är de "skålgropstenar" som vid den tiden förekommer lite överallt i landet. Med skålgropstenar avses större stenar som har en mängd små gropar som är urholkade i ytan. Dessa stenar har enligt tidigare historieskrivare varit avsedda för någon slags avgudadyrkan; man ska ha offrat mat och liknande i de gropar som är urgröpta i stenen. Ett bevis för detta skulle vara att man har funnit spår av djurfett i groparna, vilket skulle tyda på religösa offerriter. Detta är naturligtvis helt fel.

Bollmorastenen

Alla dessa stenar är bara misslyckade försök att kopiera den berömda Bollmorastenen. Här har vi inte en mängd gropar, utan bara en större grop mitt i toppen på stenen. Volymen på denna urgröppning är c:a 50 liter, vilket mer än väl räcker till att hålla fisk i om man sköter vattenbytena ordentligt. De arkeologiska fynd man gjort i samband med undersökningarna av Bollmorastenen visar att det faktiskt var Nissöga som förmodligen var den första akvariefisken. Detta visar på att det åtminstone har förekommit Nissöga i Tyresö, vilket några BAK-are betvivlat efter sommarens bravader.

Fynden av fett kan förklaras med att det i stenen finns en liten spricka där vattnet kan ha sipprat ut. Denna har man förmodligen försökt att täta med något slags tjockt fett. Man hade ju inte tid att vänta 5950 år på att silikonlimmet skulle uppträffa.

En mycket märklig och lustig detalj är att Bollmorastenen stod på exakt samma plats där Bollmora föreningsgård ligger idag. Tänk på det när ni går på mötena, att det är historisk mark ni beträder.

Idag är Bollmorastenen tyvärr försvunnen. Under byggnationen av föreningsgården så saknades detta ovärderliga historiska monument helt plötsligt till alla akvariehistorikers förfäran. Det har gått rykten om att den har varit synlig i Haninge, men några bevis för detta har ingen lyckats prestera.

Den första akvaristen.

Vem var nu den förste akvaristen, och varför kom han eller hon just vid den här tiden?

Med all säkerhet uppkom seden att hålla fisk i samband med konsten att bruka jorden. Jordbruket innebar en revolution för den tidens människor. Jägarsamhällena var ständigt tvungna att flytta efter de villebråd som man jagade. I och med jordbruket och husdjurshållningen så fick man möjlighet att bygga upp samhällen som var bofasta på samma plats en längre tid. Detta gjorde det möjligt att sköta fisken kontinuerligt under ordnade förhållanden. Naturligtvis hade man studerat fisk i naturen tidigare, men det är först nu när jägaren blir bonde som man kan säga att akvaristiken grundas.

Det finns tecken som tyder på att det var just denna längtan att hålla och sköta fisk som tvingade fram jordbrukssamhället. Varför skulle man annars anstränga sig att utveckla denna ganska ansträngande livsstil? Befolkningen var liten och tillgången på vilt var god, så det gick förmodligen att leva ganska gott på jakt och fiske. Den enda rimliga förklaringen är att man helt enkelt ville bli akvarister.

Det är också under denna tid som begreppet "det är fullt att inte ha en sten med hål i som man kan ha för att hålla och sköta fiskar i" uppkommer. Uttrycket faller dock snart i glömska på grund av att det blir för långt att säga på ett naturligt och otvunget sätt. Det kommer ändå ständigt att återkomma i annan tappning åtskilliga gånger under historiens gång.

Del 2. Bronsåldern, den första odlingen

Den svenska bronsåldern är märklig på så sätt att vi i norra Europa blev så skickliga i att hantera denna legering av tenn och koppar. Bronsföremål förekommer mycket tidigare i Europa än här, men när bronset väl kommer hit så lyckas vi tillverka vackrare bronsföremål med finare ornamentering och större konstnärlig känsla än någon annanstans. Exempel på detta kan bl.a. beskådas på Fornordiska museet i Stockholm eller varför inte på Fornsalen i Visby, om man skulle råka ha vägarna förbi.

Användningen av brons i Sverige tyder på en omfattande handel med omvärlden, eftersom varken tenn eller koppar kunde brytas i landet. Man är inte säker på vad vi kunde erbjuda i utbyte mot de värdefulla metallerna, förslagen är många. Torkat kött och torkad fisk, skinn och pälsar, bärnsten och till och med slavar har varit förklaringar på denna fråga: Alla dessa förslag är naturligtvis fel.

Den första bronsnålen

Klimatet i Sverige under bronsålderns början var mycket varmare än idag, mer likt dagens medelhavsklimat. Detta gjorde det möjligt att hålla och studera allt fler fiskarter utan att behöva bekymra sig över vattentemperaturen. Bronsets intåg möjliggjorde också en för tiden ny företeelse, nämligen akvariefiskodling. Tidigare hade man ju inte kunnat odla fisk eftersom man inte kunnat premiera odling på rätt sätt. Nu kom nya stora möjligheter, man kunde äntligen tillverka den första bronsnålen, som vi ju faktiskt använder än idag. Detta satte fart på akvariefiskodlingen.

Akvarieboomen

Fiskar för akvariebruk spreds på detta sätt snart över nästan hela Europa, den första akvarieboomen var ett faktum. Intresset för den nya hobbyn blev enormt, och de svenska fiskodlingarna exporterade snart fisk för stora värden.

Man har funnit spår efter sådana fiskodlingar över hela Södertörn, med en allt mer tilltagande koncentration ju närmare Tyresö man kommer. Vissa spår har även hittats i andra delar av landet, i Stockholmsområdet t.ex. i

Nynäshamn, Haninge, Stockholm och Spånga, men ingenstans odlades det fisk med en sådan finess och skicklighet som just i Bollmoratrakten. Ett undantag är en odling i Brommatrakten som även den är av Bollmoratyp.

Hällristningar

Vid denna tid tillkommer även de hällristningar som finns överallt i landet. Hällristningarna är som väl alla känner till märkliga konstnärliga alster som ofta avbildar djur, människor och båtar. De hällristningar som påträffats i Tyresöområdet skiljer sig dock markant från fynd i övriga landet. Här hittar vi mycket avbildningar av fiskar och en slags fyrkantiga kärl som förmodligen har varit tillverkade för att hålla fiskar i. Man hade antagligen tidigt insett att fiskarna mår bättre av att vistas i fyrkantiga behållare istället för runda, en insikt som tyvärr många människor saknar än idag. Vissa spår tyder också på att man nu började använda vattenväxter i akvarierna.

Hempristävlingar

Den mest intressanta hällristningen visar en lång rad av dessa fiskbehållare. Vid sidan står en man med handen vid hakan som om han funderade djupt. En mängd framstående akvariehistoriker, mig inräknad, vill nog hävda att det vi ser är en ögonblicksbild från den allra första hempristävlingen. Vi kan ingenting veta om hur bedömningen gick till eller vilken poängskala som användes, sådana detaljer har för alltid sjunkit ner i historiens oöverstigliga djup. Det vi ändå kan konstatera är att bronsåldern innebar en veritabel guldålder för akvaristiken under hundratals år. Katastrofen lurade dock runt hörnet.

Hobbyn utplånad

Jag nämnde tidigare att klimatet i Sverige vid bronsålderns början var mycket bättre än idag. Det skulle ändra sig. Vintrarna blev så småningom längre och kallare. Förutsättningarna för fiskodling blev sämre och sämre och till slut satte kylan och mörkret helt stopp för denna aktivitet. Detta innebar att handeln med omvärlden avstannade, och eftersom man utomlands inte hade kunskapen så försvann hobbyn helt från jordens yta. Nej, inte helt: i Tyresö fanns det en liten grupp som kurade ihop sig närmare elden, och som lyckades hålla akvaristiken vid liv, om än tynande, när bronsåldern övergår i det vi idag kallar järnåldern. Akvaristiken ska dock inte blomma igen tillnärmelsevis så som den gjorde under bronsåldern, inte förrän vikingarna börjar upptäcka världen nästan 2000 år senare.

Del 3. Järnålder och vikingatid

Järnåldern är en intressant tid i den svenska historien, bland annat för att vi inte vet så mycket om den. Bronsåldern som föregick järnåldern har lämnat en mängd arkeologiska lämningar efter sig, men fynden från järnålderstid är mer sparsamma. Anmärkningsvärt är dock att de silver och guldskeer som man hittat nergrävda i landet härstammar från denna tid. Varför man har gömt guld och silver av så enorma värden som det är fråga om är oklart, teorierna är många. En förklaring kan vara att man gömt undan sina keer när man har dragit ut i krig, och sedan inte överlevt för att kunna ta upp dem igen. En annan teori är att man helt enkelt gömt sina pengar för "skattmasen". Sanningen är antagligen en annan.

Som jag nämnde i förra avsnittet av denna serie så slutade bronsåldern i katastrof, klimatet blev kallare och all fiskodling upphörde. Vad ska man med en massa guld och silver till om man inte kan göra odlingsnålar av det? Lika bra att gräva ner sk-ten.

Järnåldern går så småningom in i vikingatid, denna undrens tid när runorna ristas och nordborna far över världshaven. Nu börjar det hända saker igen på den akvaristiska fronten.

Vikingarnas färder öppnar nya handelsvägar i både öster- och västerled och nya kontakter skapas. Vikingarna var i första hand handelsmän, men kom man någonstans där motståndet var svagt så drog man sig inte för att plundra och röva. "Gud bevara oss, för nu kommer nordmännen" är en känd sentens från ett franskt nunnekloster.

Nå, Tyresövikarna var av en annan sort. Här var det naturligtvis det slumrande fiskintresset som vaknade till liv, när man fick möjligheten att utforska främmande länder. Nu hade man äntligen hittat lösningar på problemet

med värmen, bland annat så kunde man bygga bättre hus. Fynd av oljelampor av arabiskt snitt tyder på att man också värmdes själva fiskbehållaren separat. Ett sådant förfarande måste ha krävt mycket passning, vilket kan förklara att så många kvinnor verkar vara engagerade i akvaristiken i Bollmora, någonting som håller i sig än idag. Männan var ofta ute på långa resor och detta resulterade uppenbarligen i att kvinnorna i många fall överträffade männen i skicklighet när det gällde fiskskötsel. Dessa faktorer i kombination med möjligheten att hitta nya arter från tidigare utforskade områden satte fart på akvaristiken.

I och med att runskriften börjar användas så kan vi idag läsa anteckningar som är över 1000 år gamla. Detta gör att vi för första gången i historien får namn på våra akvaristiska förfäder. Oftast även på den som nedtecknat materialet. Man hittar ibland längre beskrivningar om den som skrivit än den som runorna egentligen handlar om.

Namnen består oftast av ett förnamn och en efterled som beskriver en egenskap hos personen eller var han/hon kommer från. Harald Blåtand, Emund den Slemme och Ola den Stilige och Kloke är exempel på detta.

Den mest anlitade runristaren i Tyresötrakten är ovanligt nog en kvinna, som kallar sig Katrin i Dungen. Hon verkar ha ett speciellt förhållande till en viss Jan i Backen och även till en Jeppe på Berget. Dessa två är såvitt man vet dock inte akvarister. Tack vare denna Katrin har vi idag tillgång till ganska mycket kunskap om Bollmoravikingarnas fiskhållning. Det finns bland annat en sten bevarad där hon skriver

"Sven vid den urgamla bäcken// hade här platta fiskar//
Två gånger varje månvarv// skiftade han vatten.//
Katrin i Dungen ristade stenen"

Stenen är rikt ornamenterad. Skriften ligger i en slinga i vad man först trodde var en stiliserad orm, som på de flesta andra runstenar man har hittat. Vid en närmare granskning ser man dock att det mer liknar en långsmal fisk, förmodligen en kuhlii, en s.k. snokål.

Vem denne Sven var vet vi inte så mycket om, men det intressanta här är att man tydligen hade full vetskap om betydelsen av vattenbyten. Vad de platta fiskarna var av för art är svårt att säga, men det finns tecken som tyder på att det skulle kunna vara diskus eller möjligen skalärer.

Hur har då dessa exotiska fiskar som kuhlii, diskus och skalärer kommit till Tyresö, vikingarna var ju aldrig i Sydamerika eller Sydostasien? Jo, det finns tecken som tyder på att Tyresövikingarnas färder sträckte sig långt längre än någon annan rest förut. An i dag åker ju BAK-are utomlands för att få tag på fisk, men de äventyr som våra vikingatida förfäder utsatte sig för i jakten på nya arter överträffar det mesta.

Mer om dessa resor i nästa del, då vi även får veta hur guppyn fått sitt namn.

Del 4. Färder i väster- och österled

Nordborna gjorde under den tid som kallas vikingatiden resor till hela den då kända världen. Det som gjorde det möjligt att utföra dessa färder över så vidsträckt områden var den båttyp som vi idag kallar vikingaskepp. Dessa fartyg kan liknas vid en oceangående landstigningsfarkost, som tack vare sitt ringa djupgående kunde seglas eller ros långt upp i de floder som man ville undersöka. Man kunde till och med, med hjälp av stockar, dra båtarna över kortare partier av land vid behov. Trots detta så var vikingaskeppen utmärkta havsgående fartyg. Vikingarna seglade regelbundet över Östersjön och norra Atlanten till nuvarande Ryssland, England, Frankrike och Island. Som vi ska se senare så seglade de ännu längre än så. Det har skrivits tjocka böcker om hur de fann sin väg över haven, så jag tänker inte ta upp detta här. Jag nöjer mig med att konstatera att de var otroligt skickliga i den konst som heter navigation.

Den enda bristen dessa skepp hade var en mycket dålig förmåga att kryssa. d.v.s. att segla mot vinden. Detta berodde dels på att man hade ett så kallat råsegel. men också på att skeppen i princip saknade köl. Antagligen väntade man oftast på gynnsamma vindar, eller så fick man helt enkelt ro.

Tyresövikingarna var även de mycket skickliga sjömän och navigatörer. Eftersom dessa våra förfäder var mer intresserade av fisk och växter lämpliga att hålla i fångenskap än någonting annat, så styrdes deras håg till mer tropiska och exotiska resmål än övriga nordbor sökte efter.

När de spanska kolonistörerna/erövrarna nådde Sydamerika i början av 1500-talet så blev de mottagna som gudar, eftersom det fanns en gammal sägen bland indianerna att det skulle komma en stor, vänlig vit man över

havet. Ursprunget till denna sägen har diskuterats, eftersom dessa urinnevånare knappast hade träffat på några vita män förut. Trodde man.

Nu pekar vissa fynd på att just våra förfäder inom Bollmoraakvaristiken kan utgöra grunden till denna för indianerna så förödande gudatro. (Spanjorerna var inte riktigt lika vänliga tillbaka, om man säger så.) Om man tänker efter så finns det ju ingen annan rimlig förklaring, eftersom inget annat folkslag tidigare har haft möjligheten och skickligheten att färdas över Atlanten på det viset. Självklart så försökte dessa våra föregångare att ta med sig fisk hem igen. Diskus, skalarer, tetrar och guppy kan man tänka sig skulle vara intressant. Antagligen så fraktade man fiskarna i lerkrus, men helt säkert vet man faktiskt inte. Noteras bör att dessa äventyr måste ha tagit flera år i anspråk, så någon skytteltrafik kan det knappast ha varit fråga om. En eller två resor kan ha gjorts till Sydamerika, fler är knappast troligt.

En annan pikant detalj gäller vikingarnas klädsel. Modern forskning påstår att vikingarna inte hade horn på sina hjälmar, utan att detta är en romantiserad efterkonstruktion. Det finns dock tecken på att Tyresöborna verkligen hade hjälmar med horn på. Denna teori grundar sig på deras dryckesvanor!

Låt mig förklara: Man har hittat spetsiga glasbehållare, som man påstår ska ha använts som dryckeskärl. Dessa glas har dock ingen fot, vilket gör att det är omöjligt att ställa dem ifrån sig utan att dricka ur. Eftersom Tyresövingarna var ett belevat folk med förhållandevis sunda vanor, så stämmer inte den här teorin riktigt. Empiriska prov visar ganska snabbt att det är väldigt opraktiskt med sådana dryckeshorn. Prova själv! Ta lite jordnötter eller annat tilltugg i vänster hand. Håll sedan ett glas i höger hand. Simulera sedan en typisk festsituation, där du ska hälsa på den senast ankomna gästen, utan att sätta ner glaset. Detta är praktiskt taget ogörligt. Förklaringen måste vara en annan!

Ta istället ett sådant horn och fyll till hälften med vatten. Sätt i en fisk. Försegla botten och sätt fast glaset på en hjälm. Voila! Vi har ett transportabelt akvarium. Naturligtvis kan man inte ha vilken fisk som helst på det här viset. Det måste vara en liten och tålig art.

Vilken art väljer man då? Tanken glider snabbt iväg till den mest klassiska av alla akvariefiskar, nämligen guppyn. Här har vi också förklaringen till namnet guppy, det kommer av det svenska ordet "guppa", eftersom fiskarna guppade omkring i glashornet när bäraren av hjälmen rörde sig. Allt tal om någon brittisk överste är bara ett utslag av avundsjuka och fullständigt nonsens.

Än idag så separerar vi ju ofta könen hos guppyn, därför krävdes inte ett, utan två glashorn. Jag vill bara anmärka att man inte ska pröva detta med de guppy vi har idag. Tack vare inavel genom tiderna så klarar inte fiskarna av idag en sådan behandling. Det var bättre förr, ju förr desto bättre...

Östra Asien är ett annat resmål som är relativt vanligt för dagens akvarister. Man har hittat Buddhafigurer i vikingagravar, så en viss kontakt måste ha funnits. Vissa historiker menar att dessa kommer från Konstantinopel, dagens Istanbul, där vikingarna ska ha mött resande från inre och östra Asien. På så sätt ska de ha kommit över varor från fjärran östern. Men, trogna läsare av denna artikelserie vet nu att akvaristiken uppkom i Tyresö. Ändå så envisas de flesta akvariehistoriker med att hävda att akvaristikens födelseplats ligger i Kina. Detta tyder starkt på att våra förfäder varit ända bort till Sydostasien, förutom de runristningar som vi talade om i förra kapitlet.

Historien om vikingarnas besök i Kina är en ganska otrolig historia, tro den den som vill. Resan dit måste ha gått över land, på samma sätt som Marco Polos resa cirka 250 år senare. Vilka äventyr som utspelades under resans gång vet vi inte något om, men det torde inte ha varit någon semestertripp direkt.

Kina var på den tiden inte alls så slutet som det skulle bli i senare tider. När våra förfäder till slut nådde detta jättelika rike så blev de väl mottagna och ett stort intresse tänds hos kineserna för denna nymodighet att ha fiskar i behållare. Kejsaren av Kina var förmodligen den tidens mäktigaste man, och han tog denna nya hobby till sitt hjärta. Tyresövingarna levde antagligen ett gott liv som gäster i kejsarens hov. Tyvärr så skar det sig efter en tid mellan nordborna och kejsaren. Bollmoraakvaristerna hävdade redan från början att en behållare för fisk ska vara fyrkantig, av skäl som vi alla känner till idag. Av någon anledning så hade den kinesiske kejsaren en obetvinglig lust att hålla sina fiskar i vinda kärl, något han uppenbarligen skämdes för. Till slut blev situationen ohållbar. Efter långa och hårda diskussioner så tog kejsaren i brist på argument till maktspråk, och slängde bokstavligen ut våra förfäder i öknen. Deras hemresa måste ha varit oerhört strapatsrik och krävande, men några av dem kom hem till slut i alla fall. Hur många som stupade på vägen vet vi inte.

I Kina gjorde man nu allt för att dölja vikingarnas besök. Alla spår utplånades, och man stängde sina gränser för att dölja att man hade sina fiskar i runda skålar. Man byggde till och med en jättelik mur, som står än idag, för att hindra utlänningar från att upptäcka detta sätt att hålla fiskar.

Eftersom alla tecken på vikingar förstördes och alla böcker brändes, som kunde påminna om deras vistelse i Kina, så glömdes de snabbt bort, så även skälen till denna starka protektionism. Nya historieböcker skrevs, för att dölja det verkliga skälet till att man försökte isolera sig från omvärlden. (En förvisso inte helt dum ide, med tanke på senare händelser i historien.)

Denna berättelse om hur akvaristiken kom till Kina är naturligtvis svår att bevisa, eftersom alla spår så effektivt har suddats ut, men nu vet i alla fall alla BAK-are sanningen!

Dessa långväga resor i öster- och västerled var som jag tidigare påpekat enstaka händelser, som påverkat historien långt utanför akvaristikens gränser. Vikingarna återgick så småningom till det de ursprungligen var, nämligen bönder. En spännande och unik del av den svenska historien tar sin ända.

I nästa del i denna artikelserie ska vi hoppa fram ett steg i historien till det vi idag kallar medeltiden, och Hansaunionens påverkan på akvaristiken i Bollmora.

Innan vi börjar med denna månads avsnitt av min historia vill jag tacka läsekretsen. för den otroliga genomslagskraft som denna artikelserie uppenbarligen har, fått. Tack för alla kommentarer och synpunkter. Visst är det kul med historia!

Det som överraskar mest är att efter de två senaste artiklarna i serien som behandlade vikingatiden, så har det visat sig att KlubBAktuellt tydligen har en spridning som vi inte kunnat ana. Se bara på ett företag som McDonalds, som passar på att lansera en "McViking-meny", för att slå mynt av detta nyvaknade intresse. Trendkänsliga killar och tjejer det där!

/Författaren/, Maj 2000

Del 5. Den ljusa medeltiden

Medeltiden har i vår tid ett oförtjänt dåligt rykte. I den svenska historiebeskrivningen så finns den som i ett slags vakuum mellan vikingatiden och kungatiden, som börjar med Gustav Vasa. Den tid vi talar om här är från c:a 1100 fram till 1500-talet. I övriga Europa räknar man medeltiden, media aetas. "tiden emellan", från 500-talet till renässansen. Här i Sverige kom vikingatiden i början av denna period som annars kallas äldre medeltid. Den tid som diskuteras här är alltså det som annars kallas högmedeltid och senmedeltid.

Anledningarna till att vi har en så dyster syn på denna period är flera. Först och främst så är det en kvarleva från den efterföljande renässansens filosofer och författare, som framhävde sig som kulturens räddare efter en i deras ögon mörk och andefattig era. Denna syn har bevarats tack vare att dessa författare lästs flitigt under de efterföljande århundradena, se bara på Machiavelli, som fick ett oförklarligt uppsving under förra årtiondet, 500 år efter sin död.

En annan anledning till att medeltiden ses med dystra ögon är de katastrofer som inträffade under denna tid. Pesten, "Digerdöden". skördade många offer. Man räknar med att upp till en tredjedel av Europas befolkning omkom i denna farsot. Detta är dock inget som är typiskt för medeltiden. Europa kom att drabbas av stora förödande epidemier fram till början av 1900-talet, även om utbrottet 1347-1352 var en av de våldsammaste epidemier som historien känner.

Om man bortser från detta så anser moderna historiker att folket levde tämligen gott under medeltiden. Det fanns gott om mat. Alla, till och med de fattigare, hade tillgång till kött, vilket under senare århundraden inte alls har varit någon självklarhet. Bröd var grunden i kosthållningen, spannmål fanns det också gott om. Det man möjligen led brist på var C-vitamin, eftersom frukt och grönsaker tydligen var ovanligt på matborden.

Bollmoraakvaristerna höll under denna period en förhållandevis låg profil. Man hade en försiktig hållning gentemot omvärlden tack vare erfarenheterna i Kina (se förra kapitlet). Naturligtvis så idkade man handel och hade kontakter med närområdet, men man höll fiskhållningen utanför så gött det gick. Handeln över Östersjön organiserades i den så kallade Hansaunionen från norra Tyskland och Polen som var maktcentrum i området vid den här tiden.

Detta innebar att utvecklingen i Sverige och Tyresö tog en väldig fart, och tiden tedde sig nog för de som var mitt uppe i den som allt annat än en parantes i historien. Hela Sverige var kristnat vid den här tiden och religionen upptog säkert en stor del av medborgarnas liv. Kyrkans makt däremot, var nog inte så stor som man tidigare har trott. Makten låg hos de småkungar som regerade över olika delar av landet. Kyrkans ställning har nog överdrivits av det enkla faktum att de som var skrivkunniga var präster och munkar, som naturligtvis beskrev tillvaron från sin horisont. En stor del av vår historieskrivning grundar sig ju på dessa alster. Ett problem var dock språket. Kyrkans språk var latin, vilket inte många behärskade. Detta bäddade för förväxlingar. En skrift funnen i ett kloster i Bremen omnämner Bollmoraakvaristerna och innehåller citatet: "De nordiska jägarna håller Kristus varmt".

Problemet är att på latin så är orden för "Kristus" och "fisk" väldigt lika. De tidiga kristna i Rom hade därför fisken som en hemlig symbol för sin tro. Citatet ovan ska alltså egentligen lyda: "De nordiska jägarna håller fisken varmt". Jag nämnde ju tidigare att Tyresöborna redan under Vikingatiden hade löst problemet med uppvärmningen av fiskbehållarna. Att man skriver "jägarna" beror på att en stor del av handelsvarorna från Bollmoratrakten bestod av skinn och djurhudar, även om försörjningen till största delen naturligtvis kom från jordbruket. Detta citat har hållits i minne, och ett av de största märkena idag när det gäller doppvärmare är ju tyska Jäger, vilket tagit sitt namn från detta.

Man ska naturligtvis inte bortse från de konsekvenser som pestens härjningar hade, men mer katastrofalt är det utbrott av vita pricksjukan som härjade i Tyresö år 1321-25. Att den berodde på en liten parasit hade man ingen aning om, utan man trodde att det var Guds straff som härjade i fiskbehållarna. Övertygelsen om att det var Gud och inte han där nere som låg bakom detta gissel, grundades på att det ju var himlen som fallit ner på fiskarna, de vita prickarna var naturligtvis stjärnor som fallit. Efter att ha försökt med böner och asketiskt leverne en tid så insåg man att det inte var lösningen på problemet, utan att man måste söka andra vägar för att hålla sjukdomen stången. Ett sätt var att försöka hitta mönster i prickarna och jämföra med stjärnorna, för att på detta sätt finna var på himlen sjukdomen kom ifrån. Man satte namn på de mönster som passade ihop. Fiskarnas tecken var naturligtvis först, men även andra djur fick ge namn åt dessa stjärnbilder. Astrologin var född. Denna skulle utvecklas vidare på annat håll. Långt efter det att Tyresö-borna hade förkastat den som oduglig ur vetenskaplig synpunkt.

Någon började så smått att experimentera med att utveckla någon slags medicin mot sjukdomen. Snart var hela Bollmoratraktens akvarier med i detta projekt. Man blandade och kokade och mixtrade med alla ämnen man överhuvudtaget kunde finna. Till slut så lyckades man faktiskt att hitta ett botemedel mot sjukdomen, även om man inte förstod hur det fungerade. Katastrofen var över, även om det hade gått sex år och en stor del av det unika avelsmaterial man hade bevarat från vikingarnas resor var förlorat. Man hade ändå genom samarbete och hårt jobb lyckats hejda sjukdomen.

En intressant detalj är att någon under denna jakt på medicin mot vita prick-sjukan faktiskt lyckades att omvandla grundämnet bly till guld. Men, eftersom guldet inte hade någon effekt på den fruktade sjukdomen och därför var ointressant, så slängdes receptet bort. Ryktet om detta spreds dock snabbt och giriga härskare lät lärda män runt om i hela Europa att försöka göra om denna bravad, dock utan att lyckas. Denna rörelse skulle komma att kallas "alkemi", och skulle hålla i sig långt in på 1700-talet.

Medeltiden innebar alltså en upptäckarlust och ett socialt system som inte skulle komma igen på många hundra år i Europa. Det främsta hindret för detta var de renässanskungar som helt skulle dominera i Europa under 1500- och 1600-talen.

Nästa gång ska vi behandla den första av de svenska renässanskungarna, Gustav Vasa, och hans söner.

Del 6. Landsfadern Gustav Vasa

Den 6:e juni år 1523 kröntes den då endast 27 år gamle Gustav Eriksson till konung över Sverige. Landet hade länge varit en del i den nordiska union som styrdes från Danmark. Kampen för ett fritt Sverige hade pågått i många år, utan att någon lyckats ena tillräckligt många medborgare i kampen. Sverige var dessutom inte någon självklar enhet, utan varje landskap hade sina egna lagar. Kommunikationerna var dåliga, och svårigheterna att komma överens var uppenbara.

Gustav själv hade 5 år tidigare förts som gisslan till Danmark varifrån han sedan lyckades fly, och som flyktning kom han tillbaka till Sverige i hemlighet. Tack vare list, envishet och en enastående övertalningsförmåga får han

1523 års riksdag i Strängnäs att utse honom till kung. Vi har väl alla hört om hans äventyr i Dalarna, dit han reste för att övertala dalkarlarna att stödja honom i kampen mot den danske kungen. Som alla känner till så hålls ju Vasaloppet, ett av världens största långlopp på skidor, till minne av dessa bravader.

Något som tyvärr nästan alla historiker har missat är hans resa genom Tyresö, för att få Bollmoraakvaristerna att resa sig mot den utländska herremakten. Som jag tidigare har nämnt så höll sig ju gärna Tyresöborna lite avvaktande till makthavare av olika slag, en hållning som hade sina anor ända tillbaka till vikingatiden. Gustav lyckades få med sig folket i Tyresö med en god portion tur, blandat med oskicklighet från den danske kung Kristian.

Anledningen till att Tyresöakvaristerna var (och är) så viktiga är uppenbar. Med den överlägsna intelligens, styrka och skönhet som Bollmoras akvarister har besuttit ända från urtid till rymdålder så har de varit fruktade motståndare och åtråvärda allierade, även om deras fredliga sinnelag i allmänhet avhållit dem från strider.

Hur lyckades då Gustav övertyga Tyresös akvarister om att den danske kungen måste bekämpas, och att Sverige måste bli en egen nation? Jo, han hittade den enda punkt som verkligen retar upp Bollmoraakvaristerna till bärsärk; ett hot mot rätten att hålla fiskar!

I Danmark så har man i alla tider varit skickliga på att odla växter avsedda för att ha i vatten. Under Kristians tid så utvecklades denna odling av akvarieväxter till något som närmade sig en industri, och handeln med dessa växter upptog en ansevärd volym och ett för den tiden närmast otroligt värde. De danska växtodlarna såg en möjlighet i att öka denna handel ännu mer genom att den fiskodling som skedde i Tyresö stoppades, och såg gärna att kung Kristian skulle utfärda ett förbud mot fiskhållning så att folk skulle hålla växter i sina fiskbehållare i stället.

För att blidka denna ekonomiskt starka intressegrupp så gick han med på att "fundera på saken". Förmodligen så var detta besked ämnat för att lugna växtodlarna tills krisen i Sverige hade gått över, utan någon egentlig tanke på ett förbud. Gustav tolkade dock medvetet saken som att ett förbud var nära förestående och lyckades på sin resa genom kommunen övertyga folket om att det verkligen var så.

När så Gustav kom till Stockholm på midsommardagen 1523 som den nykrönte Gustav I, så kunde han utan motstånd tåga in i staden. Frågan som de konventionella historikerna glömt eller vägrar ta upp, är varför inte hela Stockholms hamn var full med danska örlogsfartyg, och staden försvarad av danska knektar? Även om kommunikationerna var dåliga så var naturligtvis Kristian fullt medveten om vad som skedde i den nordliga provinsen Sverige. Att skicka trupper till huvudstaden Stockholm borde vara en självklar sak om man ville hindra Gustav från att bestiga tronen på slottet Tre Kronor.

Sanningen är att de danska fartygen helt enkelt inte vågade passera kusten utanför Tyresö.

För att komma in till staden så är man nästan tvungen att segla förbi Dalarö, och vidare upp förbi Tyresö och in genom skärgården in till Stockholm. Eftersom ryktet hade spritt sig att Bollmoraakvaristerna knappast skulle låta en dansk örlogsmann passera flytande förbi, så vägrade befälhavarna på de danska fartygen att ens försöka ta sig uppför kusten. Det man var särskilt rädd för var en typ av små ettriga segelbåtar som Tyresöborna hade utvecklat. Dessa båtar kallades för "Svärdbärare" och kunde tack vare sin snabbhet och manöverförmåga lätt sänka ett mycket större skepp.

Kung Gustav skulle aldrig glömma denna sak, och många Tyresöbor innehade under årens lopp mycket betydelsefulla positioner i Gustavs och även i hans söners administration, något som skulle visa sig ödesdigert för Gustavs äldste son Erik. Erik efterträdde Gustav på tronen år 1560 och tog namnet Erik den XIV. Han blev Sveriges enda riktiga renässansfurste, välutbildad och praktlysten. Han blir tidigt ovän med sin yngre bror Johan, som i all tid har anklagats för att ha mördat Erik med gift, ärtsoppa ni vet. I själva verket låg ett fruktansvärt misstag bakom Eriks död.

Erik hade som sin far flera Bollmoraakvarister i sin sold, bl.a. en ung man som hade hand om kungens djur. Denne unge man hade experimenterat med olika blandningar som skulle användas till att täta spruckna fiskkärl, och kanske till och med sammanfoga skivor av glas till fiskbehållare. Vissa blandningar visade sig vara helt olämpliga eftersom fiskarna i behållare limmade med dessa substanser helt enkelt dog.

Men, till slut så lyckades han att framställa en blandning som var utmärkt för ändamålet. Naturligtvis så sökte man andra användningsområden för detta kitt, eller vad man nu ska kalla det. Ett sätt var att laga trasiga tallrikar och liknande. Det var nu som det fatala misstaget begicks. Eriks sopptallrik som var sprucken skulle lagas. Den

som gjorde detta arbete tog fel burk! Erik blev sjuk och kunde bara inta flytande föda; mer soppa. Detta förvärrade tillståndet och efter en tids sjukdom avlider han av förgiftning.

Eriks bror Johan III sörjde knappast, men förbjöd all användning av liknande material en lång tid framåt, främst av rädsla för att själv råka illa ut. Saken tystades snabbt ner, men undersökningar av Eriks kvarlevor i modern tid visar mycket höga halter av kvicksilver och arsenik, som troligtvis orsakat hans död. Skulden har som sagt lagts på Johan III, men det är troligt att det var lagningen av kungens servis som låg bakom Eriks död.

Nu tar vi sommarlov från historien, men passa gärna på att bese de olika historiska museer som finns runt om i landet om ni har vägarna förbi under sommaren. Historia kan vara väldigt roligt, och en rolig historia är aldrig fel!

Del 7. Det trettioåriga kriget och den hemliga fredsplanen.

Den 10 augusti anno 1628 fick en av de mer spektakulära planerna på ett svensk herravälde över hela norra och mellersta Europa ett abrupt och ödesdigert slut. Men vi får gå tillbaka några år för att få en rättvisande bakgrund till det hela.

Sverige var vid den här tiden inbegripna i det krig som senare skulle komma att benämnas som det trettioåriga kriget. Officiellt var det ett krig mellan två kristna religionsriktningar, protestanter och katoliker. I realiteten så var det som de flesta krig en kamp om resurser och handelsvägar. Svenskarna hade stora framgångar under ledning av den svenska kungen, Gustaf II Adolf. Kungen insåg dock att ett snabbt krigsslut vore fördelaktigast för statsfinanserna, och konsulterade naturligtvis de kunnigaste och visaste personerna i riket för att åstadkomma ett sådant. De han vände sig till var i första hand akvaristerna i Bollmora, som ju i alla tider varit överlägsna alla andra i tankeförmåga.

Den självklara lösningen på problemet vore att få övriga folk i Europa att bli akvarister, eftersom man då skulle kunna exportera fisk och tillbehör till ansenliga värden. Dessutom så skulle blotta tanken på att angripa svenskarna avskräcka, då man skulle gå miste om all den kunskap i ämnet som akvaristerna i Tyresötrakten satt inne med.

Tillvägagångssättet skulle vara följande: först skulle man frakta material såsom pumpar, fiskbehållare och andra tillbehör ned till kontinenten, för att på plats skapa en nyfikenhet och ett intresse. Sedan skulle man under pompa och ståt leverera fisk med ett av de mest imponerande skeppen som någonsin skådats på Östersjöns vatten.

Arbetet med att förverkliga denna plan startade med stor iver, och Bollmoraborna hade en stor del i detta. Flera vagnar med tillbehör kördes under besvärliga förhållanden ner till kontinenten. Några av dessa försvann spårlost, det rädde ju krig och många mindre rövarband härjade i krigets spår. De flesta nådde trots detta fram till de strategiska positioner som man gjort upp i förväg. Man skulle vänta där tills man fick besked om att fiskarna var på väg, för att inte de blivande kunderna skulle bli otåliga och irriterade av den anledningen.

Nu var det dags för steg två i denna fredsplan. Arbetet med att bygga det fartyg som skulle frakta ner fisken var klart redan under år 1627, men eftersom man hade beslutat att huvuddelen av lasten skulle bestå av Nissögon, så fick man vänta tills sensommaren året därpå innan tillräckliga mängder fisk var fångade. Stora mängder fisk fångades, och Nissögat är ju tack vare detta än idag en sällsynt fisk, framför allt i Tyresötrakten, där den av allt att döma helt utfiskades.

Nu gjordes ett fatalt misstag, helt utan Tyresöbornas vetskap. Fartyget utrustades med en enorm tank för att kunna ta ombord all denna fisk. Denna placerades på däck för att man snabbt skulle kunna gå in till land för nödvändiga vattenbyten på fiskarna, det krävdes ju sötvatten för detta. Vid jungfruturen ut ur Stockholms hamn så krängde fartyget till, med påföljd att vattnet i denna jättetank började röra sig. Eftersom tyngdpunkten hos fartyget låg för högt tack vare den extra vikten hos allt detta vatten, så ökade krängningen hastigt och katastrofen var ett faktum. Regalskeppet Wasa förläste och tiotusentals fiskar gick förlorade.

Katastrofens efterspel blev mycket märkligt. Eftersom hela planen var topphemlig, så mörklade man helt enkelt allting. Allra märkligast är kanske att man lyckades få en hel nations befolkning att tro att allt var skeppsbyggarnas fel, som hade konstruerat ett fartyg som inte var sjödueligt. Detta i ett land där man byggt båtar och skepp i flera tusen år. Att några av rikets främsta skeppskonstruktörer skulle bygga ett fartyg med sådana uppenbara brister är helt osannolikt vid en närmare eftertanke, men trots detta har man lyckats dölja sanningen i nästan fyrahundra år. Tills nu, när allt uppenbaras i KlubBAKtuellt!

En annan pikant detalj till följd av detta äventyr inträffade när allt material skulle sändas hem igen. Det fanns ju inte längre någon fisk att ha utrustningen till, och att bygga ett nytt skepp var naturligtvis helt otänkbart efter Wasas förlisning. Sålunda beslutades att materialet skulle tas hem under största möjliga sekretess. För att inte väcka uppmärksamhet sändes vagnarna hem en och en utan eskort, för att märkas så lite som möjligt. Som jag tidigare nämnde så härjades norra Tyskland av tjuvar och banditer i krigets skugga. Ett av dessa rövarband hejdade en av vagnarna som var lastad med pumpar till de tänkta tyska akvaristerna.

-”Vad har du i din last?”

frågade de den stackars akvaristen som satt bakom tömmarna. Eftersom frågan ställdes på tyska, ett språk som körkarlen inte behärskade alls, så svarade han nervöst i tron att han blev avkrävd sin destination:

-”Eh, heim”.

Banditerna trodde att han drev med dem, så de högg raskt huvudet av den nervöse svensken. När de sen kontrollerade lasten, vilken de inte begrep mycket av användningen av, så insåg de att det nog var ”eh heim” i alla fall. Hur som helst så sparade de pumparna, vilka långt, långt senare skulle dyka upp som dåliga kopior under just namnet Eheim.

I nästa avsnitt av denna artikelserie så kommer vi att granska vår andra krigarkonung, Karl den tolfte.

Om det nu inte dyker upp några nya sensationella nya fynd som kräver vår uppmärksamhet. Det nyupptäckta så kallade ”templet” i Västerhaninge är till exempel naturligtvis resterna av en gammal fiskodlingsanläggning.

Tyvärr så kan vi inte gå in närmare på detta just nu, men bevisen är ju uppenbara om man tänker efter.

Del 8. Kalabaliken i Trollbäcken

1700-talet kom att bli en av de mest spännande perioderna i svensk historia, mycket tack vare en rad starka personligheter. Det börjar egentligen redan år 1697, då den svenske konungen Karl den XI dör. Man misstänker förgiftning, men när kungen obduceras efter sin död så upptäcker man att han har ett antal elakartade cancertumörer i magen.

Karl den XII blir Sveriges regent, endast 15 år gammal. Han får ta över ett Sverige som till ytan är det största genom alla tider, men som är i ett oroväckande skick. Skördarna slog fel både 1696 och 1697, med en omfattande hungersnöd som följd. Dessutom står ryssar, danskar och polacker stridsberedda för att ta tillbaka de områden som dessa länder fått ge ifrån sig till svenskarnas stormaktsbygge. Tanken är att passa på, nu när Sverige är försvagat, och med en kung som egentligen bara är en femtonårig pojke.

Karl XII är ju känd som krigarkonungen, men en stor del i hans liv som de mer våldsbenägna historieskrivarna förbisett är hans stora djurintresse, möjligen med undantag för hans hund, Pompe. Den som vill kan för övrigt bege sig till Karlberg och beskåda Pompes berömda gravskrift.

Den unge Karl smet ofta iväg från den rätt så omfattande utbildningen ut till Tyresö, där han umgicks med Bollmoraakvaristerna. Även om det inte var organiserat på samma sätt som idag, så kan man nog jämföra aktiviteterna med en modern akvarieförening. En form av odlingstävling fanns, och man träffades med jämna mellanrum i så kallade fiskting, där man dryftade olika problem och svårigheter i fiskskötsel.

En detalj som prinsen slogs av var att alla bar likartade kläder, en typ av tröja med korta armar. På detta klädesplagg så hade akvaristerna broderat två korslagda fiskar. Detta skulle han lägga på minnet och utnyttja senare. Det är nämligen så, att han klädde alla sina soldater i likadana kläder, de första egentliga uniformerna: Dessa uniformer kom att bli det främsta kännetecknet för de berömda Karolinerna, men iden kom alltså från Tyresö från början.

När han sedan blev kung så avtog hans engagemang i akvarietiken helt naturligt, det var ju en massa krig som måste krigas, men intresset fanns hela tiden kvar. När han många år senare efter det berömda slaget vid Poltava flydde till sina allierade i Turkiet, undan de ryska förföljarna, kom han till staden Bender.

Här utspelas en mycket känd episod i hans liv. Officiellt så ville turkarna efter en tid att han skulle lämna landet, eftersom man var oroliga för att bli anfallna av de ryska trupperna om man fortsatte att skydda den svenske konungen. Det gick så långt att man försökte arresteras honom och hans män, vilket svenskarna motsatte sig å det bestämdaste, av rädsla för att bli utkastade. Detta uppges vara den s.k. kalabaliken i Bender. När det sedan kom rapporter om att den svenska armén hade vunnit ett stort slag över ryssarna, så blev värdarna mycket gästvänliga igen.

Att denne vår hjältekonung skulle vara rädd för att inte kunna ta sig till Sverige igen är naturligtvis bara nonsens, akvarist som han ändå var grund och botten. Anledningen till att han så gärna ville stanna var att han hade lyckats få tag i ett par av de killis som finns naturligt i Turkiet, vilka han hade lyckats mata upp och trodde sig kunna leka av. Att bli avbruten i detta var det sista han ville, eftersom en transport av dessa fiskar självklart skulle störa lekbeteendet. Därav hans ilska över att kanske behöva flytta sina fiskar. Han lyckades av allt av döma med detta, och kunde en tid senare fara tillbaka till hemlandet. Där skulle han dock få utkämpa sin kanske viktigaste strid.

När han kom tillbaka till Sverige så besökte han naturligtvis Tyresö, för att få den utmärkelse som han tyckte sig ha rätt till för sin odling. Saken togs upp på det första fiskting som följde på hans återkomst. Problemet var att han inte hade fiskarna med sig hem, utan hade lämnat dessa i Turkiet. Detta gjorde att odlingen inte kunde kontrolleras enligt gällande regler, och diskussionerna gick höga om man skulle godkänna denna odling eller inte. Detta ting pågick i hela fyra dagar (och nätter får man förmoda). Till slut så fick några av kungens livvakter nog av dessa för dem obegripliga diskussioner, och tvingade Tyresöborna mer eller mindre under vapenhot att dela ut odlingsutmärkelsen. Denna händelse kallas allt sedan dess för Kalabaliken i Trollbäcken, eftersom detta ting hölls just i Trollbäcken.

Omedelbart efter denna händelse så begav sig Karl XII till Norge för att där ge danskarna på tafsen. Här ändas hans liv genom den berömda kulknappen i Halden. Vissa elaka tungor påstår att denna kula inte alls var någon knapp, utan ett nersmält odlingsmärke som skulle ha avlossats av någon av de uppretade Bollmoraakvaristerna. Detta är dock knappast troligt, eftersom materialet i denna kula är mässing, och odlingsmärkena ju är av brons, silver eller guld.

I nästa avsnitt så ska vi gå vidare till mitten av 1700-talet, till män som Carl von Linné m.fl.

***Anmärkning:** Inte mycket i denna artikelserie är helt allvarligt, men här vill jag ändå lägga in en mycket allvarligt menad kommentar. Karl XII har av någon anledning kommit att bli en symbol för nynazismen i Sverige. Även andra svenska nationalsymboler som den svenska flaggan och vår nationalsång utnyttjas av dessa element. Mot detta måste vi alla protestera. Man måste få vara stolt över sitt land och dess historia utan att behöva riskera att förknippas med sådana fullständigt oacceptabla odemokratiska yttringar.*

Heja Sverige!, men de andra är rätt OK. de också.

Del 9. Början till slutet

Efter Karl den XII död, så rådde en viss förvirring i riket. Frågan om vem som skulle efterträda honom som regent på Sveriges tron var inte helt självklar. Till slut så beslutades att Karls syster, Ulrika Eleonora, skulle krönas till drottning. Samtidigt så flyttas makten till stora delar från tronen till riksdagen, till skillnad mot tidigare, då kungen i princip varit envåldshärskare. I och med detta så börjar en mycket intressant period i Sveriges historia, frihetstiden. Vi får våra första politiska partier, och en mängd tidningar och tidskrifter av olika slag börjar att ges ut.

Under 1700-talet så får naturvetenskapen ett otroligt uppsving. Nu grundläggs Sveriges position som ett ledande land på många områden inom vetenskapen genom män som Anders Celsius, Christopher Polhem, Jonas Alströmer, Scheele och sist men inte minst Carl von Linné. Intresset för biologi, zoologi, astronomi och fysik sprider sig långt utanför de lärdes kretsar, och det blir högsta mode att gå att lyssna på föredrag av alla dessa vetenskaper. Akvaristerna i Bollmora höll sig dock ganska kallsinniga till allt detta.

Dels för att ryktet om att de skulle vara inblandade i mordet på Karl XI (se förra avsnittet av denna serie) gjorde att de höll sig avvaktande. Tyresöborna hade ju sedan Gustav Vasas tid haft ett gott förhållande till omvärlden, men nu hade situationen ändrats, och för att slippa problem så höll de sig på sin kant. Sedan ansåg de att det mesta av det som nu kom fram var självklarheter som det inte var så mycket att diskutera om. Mycket av de nya upptäckter som nu gjordes på andra håll var gamla beprövade kunskaper i Tyresöområdet. Carl von Linné t.ex. besökte Tyresö vid ett flertal tillfällen och mer eller mindre stal idén om ett system för att beskriva arternas släktskap. Nu hade Tyresöborna i och för sig nästan enbart ägnat sig åt fisk, och Linné hängav sig ju åt alla levande varelser.

Nu var det så att han inte riktigt hade förstått hur Bollmoraakvaristernas system var uppbyggt, så han ändrade en hel del. Det system som användes i Tyresö var helt exakt, och fungerade på ett helt annat sätt än det som Linne senare lade fram. Tyvärr får man väl säga, eftersom Tyresöbornas sätt att beskriva naturen var både enklare att använda när man väl hade förstått det och utan de fel som kräver dessa ständiga ändringar som vi ser idag. Detta gjorde att Tyresöborna ännu mer slöt sig inom gruppen. Ilskan och förtvivlan var stor över att dessa sedan länge förvärvade kunskaper och noggrant utarbetade system och teorier förvanskades så fullständigt. När sedan Anders Celsius, som egentligen var astronom, helt sonika stal metoden och skalan som Tyresöborna använt sig av ända sedan medeltiden för att mäta temperatur så var förtvivlan fullständig. Till råga på allt så vände han skalan upp och ner! Detta skulle dock ändras tillbaka senare till den temperaturskala vi har idag.

Dessutom så kom nu seden att hålla fisk tillbaka till Europa och Sverige från Kina, dit den ju en gång kom med Tyresövikingarna. Till all olycka kom även seden att ha dessa fiskar i runda behållare, vilket ytterligare ökade Bollmorabornas inställning att hålla sig för sig själva. Man beslutade att helt enkelt sluta med fishållning. Detta gjorde att akvaristiken försvann från Tyresö i flera hundra år. Eller? I nästa avsnitt så ska vi undersöka detta närmare och dessutom avsluta denna artikelserie. Hur det ska gå till får ni se då.

Del 10. Framåt och vidare

I förra avsnittet av denna serie så fick vi veta att akvaristerna i Bollmora helt gick under jorden i slutet av sjuttonhundratalet. Men de har hela tiden arbetat i det tysta med att utveckla och förfina skötseln av akvarier. Stilla har de sett hur resten av världen sakta har lärt sig grunderna i fiskskötsel, men ännu inte på långt när har uppnått ens bråkdelen av den kunskap som finns bevarad inom denna slutna grupp av ättlingar till de första akvaristerna i Tyresö.

Endast ett fåtal utvalda personer känner överhuvudtaget till existensen av denna exklusiva sammanslutning av akvarister. Egentligen så ska man väl inte kalla dem för akvarister, eftersom de har för länge sedan passerat det stadium som vi i dagligt tal använder det ordet om. Närmast har nog Janne Back kommit när han myntade uttrycket "akvarioter", utan att för den sakens skull ha den minsta kännedom om dessa superakvarister. Under de senaste århundradena så har de naturligtvis påverkat världen på en mängd olika sätt, men det får vi hoppa över så länge. Vem vet, kanske så blir det en ny artikelserie om akvaristikens nutidshistoria så småningom.

Med glädje observerade dessa människor att en akvarieklubb startade i Tyresö år 1968, den klubb som heter Bollmora AK och som du själv är medlem i. I all hemlighet så har de stöttat och hjälpt BAK under åren, utan att på något sätt avslöja sig för omvärlden. Här hittar vi förklaringen till att Bollis är en så speciell akvarieklubb. För dig som inte har något att jämföra med är det kanske inte så märkvärdigt, men jag lovar, skillnaden är markant. Några är till och med medlemmar i klubben, men vilka får du gissa själv. Jag tänker inte på något sätt avslöja deras identiteter, men du skulle antagligen bli förvånad. Finns det då inget sätt att känna igen dessa personer?

Nej, egentligen inte. Och eftersom Tyresöakvaristerna har rest runt jorden i flera omgångar under historiens gång, så finns det ättlingar till dessa runt om i hela världen med alla utseendetyper och hudfärger. Men kärnan finns kvar i Tyresö.

En mycket framstående kvinna i denna krets noggrant har undersökt denna fråga. Finns det något som utmärker en ren akvarist framför andra människor? Kan det rent av vara ärftligt? Långt innan Hugo-projekt och Celera och tankar om DNA och RNA så gjorde denna kvinna noggranna studier av den akvaristiska gen-uppsättningen. Som du kanske har sett på TV eller i tidningar så finns det många tusentals gener i den mänskliga arvsmassan. Dessa visar sig som streck eller punkter på genforskarnas kartor över arvsanlagen.

Efter mycket avancerade och långa studier så fick hon med mycket komplicerade metoder fram ett häpnadsväckande resultat av denna forskning. Det kanske ser självklart ut när man ser det, men som alla genialiska lösningar så gäller det att komma på det.

Häng med nu, vi tar den enkla förklaringen:

Om man delar upp arvsmassan i tre delar så hittar man hos vissa personer i den andra tredjedelen ett antal dubbla genpar som inte kan hittas hos icke akvarister. Om man sen delar detta antal med pi, d.v.s. ungefär $3,141592653589793238462643383279502884197169399375105820974944592307816406286$, tar summan och delar den ytterligare en gång med volymen i liter hos den berömda Bollmorastenen, som vi talade om i det första avsnittet i denna serie, multiplicerar med antalet örön på 42 slumpvis utvalda vita möss, omvandlar talet till det

binära talsystemet och sen plottar de återstående punkterna i en cirkel som ju är formen på ovan nämnda sten, så får man fram en bild av en fisk som med all sannolikhet är ett Nissöga, som ju var den första akvariefisken.

Naturligtvis ingår en hel del andra mer invecklade matematiska och statistiska beräkningar i denna formel, men jag utelämnar dem här, annars för det för långt för denna artikel.

Precis som ögonfärg och förmågan att rulla ihop tungan till ett rör så sitter akvaristiken och intresset för fiskar alltså i generna! Hos oss vanliga akvarister så kanske vi inte har hela fisken i oss, utan bara en rygghena eller en skäggtöm, men alla som håller på med akvarier har förmodligen en liten del av denna akvarist-gen inom sig. Så även du som läser det här är med all sannolikhet släkt med den första akvaristen, du vet, han eller hon som gjorde hålet i Bollmorastenen.

Hur kommer då framtiden att gestalta sig?

Om detta kan man naturligtvis inte säga något säkert, men att BAK även i fortsättningen kommer att vara den ledande akvarieklubben i landet och världen är väl en inte alltför vågad gissning.

Obekräftade rykten säger att man nu har börjat ett omfattande arbete med att finna fisk i rymden. Flera intressanta solsystem har observerats, där man skulle kunna hitta akvatiska organismer av fisktyp. En het fråga i debatten är om man kommer att finna utomjordiska akvarister, eller om akvaristiken är ett fenomen som är en av de saker som gör oss människor unika i universum...

Med detta avslutar vi denna historia som började för länge sedan och som kommer att fortsätta i oöverskådlig framtid. Tänk bara på att det vi gör idag är historia imorgon.

Så gör bra och roliga saker, så att den som så småningom ska läsa om din historia inte somnar efter första sidan!

Ola